

Jan Sandgren

F. 1945

Verksamhetsperiod på Ringhals: 1971-2010

Intervjuad: november 2012

”Jag är säker på att Ringhals har en framtid. Nya block kommer att byggas när gamla har tjänat ut. All nödvändig infrastruktur för en fortsatt verksamhet finns på Ringhals.”

Jan Sandgren, som senare kom att bli montageledare på Ringhals, föddes 1945 i Storuman, Stensele församling. Familjen bodde i Storuman, pappan var företagare med egen cementfabrik och mamman var hemmafru. Jan hade även en syster.

Efter tre års gymnasium med teknisk inriktning i Lycksele begav sig Jan söder ut för ytterligare ett år på Tekniska Gymnasiet i Växjö där han gick ut som byggingenjör. Så Jan har faktiskt tagit studenten två gånger!

– Efter militärtjänsten jobbade jag åt Vattenfall på kraftverksbygget uppe i Ajaureforsen, Umeälven, några mil nedanför Tärnaby. Där var det mest fråga om utsättning för en väg som byggdes som ersättning för en del av en annan som skulle bli överdämd av kraftverksdammen.

– Den vintern 1966/67 råkade jag halka utanför tjänstemannamässen i Ajaure. Detta resulterade i sjukskrivning och operation av knäna. När sjukskrivningsperioden gick ut blev jag uppsagd på grund av arbetsbrist, bygget var i slutfasen, berättar Jan. En dag träffade han sin gamla mattelärare när han var ute och gick:

– När han fick reda på att jag skulle bli arbetslös efter sjukskrivningen frågade han om jag ville ta ett vikariat på sex månader på realskolan i Storuman. Detta kom ju lite hastigt på men i princip så sa jag ja på stående fot. Jag glömmer aldrig den första lektionen som var i biologi. En lärare ska ju helst kunna mer än eleverna, så nervositeten gjorde att glasögonen immade igen...

Vattenfallskontakter ledde till Ringhals

Arbetsmarknaden i norr var svår vid denna tid, men Jans pappa kände ”vattenfallare” från utbyggnadstiden i Storuman.

Jan Sandgren: trots första arbetsdagens tveksamhet valde han att viga nästan 40 år av sitt liv åt Ringhals

Så han ringde en person nere på huvudkontoret i Räcksta och hörde efter om det fanns jobb någonstans. En väldigt förvånad kollega svarade:

- Men vet de inte om på arbetsförmedlingen i Umeå att man i Ringhals ropar efter folk?

– När jag kom ner till Ringhals den 1 september -71 hade ettan kommit en bra bit över marken medan tvåan var ungefär i markhöjd. Jag skulle bli insatt som skiftbefäl på betonggjutningar.

Hur skulle detta gå?

– Betong var faktiskt inte främmande för mig då pappa drev en cementvarufabrik. Jag stegade in på kontoret för gjutningsarnas arbetsledare och där rådde en febril aktivitet. Gjutbefäl och andra for ut och in och talade ett ”byggspråk” som jag inte riktigt var van vid. Bulthålstoppning, vad var det? Jag låg lågt och frågade inte. Sedan blev jag visad bygget, det var nog mest på turbin- och hjälpsystemet och modet sjönk allteftersom. Det var endera väldigt högt eller avgrundsdykt om vartannat. Eller så blickade man ut över ett hav av formar i olika stadier av färdigställande.

Första dagen var det en något skakad Janne som åkte hem. Hur skulle detta gå? Men han var ju arbetslös och jobb måste man ju ha. Skiftbefälens uppgift var att leda ett 30-tal betongarbetare i uppgifter som rensning av formar, rustning inför gjutning, gjutning, efterarbeten som stålslipning samt avrustning m m.

Riskfyllt arbete

Gjutningar är mycket beroende av vädret. Regn och kyla hör till det sämre. På Ringhals var resurserna rätt stora och man satsade ganska mycket på kassuner och värme. Det skulle också vara rent i formarna. I höga smala väggformar blåste man smutsen till väggändar eller liknande där smutsen kunde blåsas ut ur formen. Kontrollanterna gick omkring och lyste med kraftiga ficklampor för att se om det var rent. Snickarna satte sedan igen hålen.

– Det var ofta kontroverser med kontrollanterna då det var lätt att tycka att de var för stränga. De segrade alltid för det gavs ingen pardon. Det skulle vara rent och tillräckligt varmt i formarna och därmed basta!

När en gjutning väl var startad fick man hålla på i alla väder tills man var klar. Under en natt när det stormade pågick en stor gjutning uppe på tvåans reaktorbyggnad. Bygghissen fick inte köras över 15 m/sek i vindstyrka så man fick ta trappornet upp, 24 trapplöp.

– I en stormby lossnade en plank och slog en av gjutarna i huvudet så att han sjönk ihop. Naturligtvis träffade den under hjälmen. Man ringde efter ambulans och gjutningen avstannade. Ambulanspersonalen kämpade sig upp för att ta ner den skadade.

– Det var ett jättearbete att ta ner honom i trappornet så betonggubbarna fick hjälpa till. Ambulansfolket tyckte att det var konstigt att man hade folk ute och jobbade på ett sådant utsatt ställe under ett sådant oväder. Det borde ingen behöva göra, tyckte de.

– Gjutningen hade avstannat så jag ringde upp till arbetsbefälet där uppe och sa att nu fick de dra igång igen innan betongen blev för styv i formen och ledningarna. Svaret blev ”– Varför skyndar du på oss när pappa just har blivit skadad?”. Det är precis som man ofta säger – betong är ett fullständigt hänsynslöst material.

Strapatsrik men fantastisk tid

Flera tillbud förekom. Innan Jan kom till Ringhals hade en betongarbetare nästan blivit krossad av en betongbask. Han klarade sig, men blev invalidiserad. Vid en valvgjutning nere i avloppstunneln under turbin på trean rasade formen med betong och allt. Vid tillfället var alla borta utom en formvakt som hann rädda sig undan. Där var det nära, konstaterar Jan.

– Behovet av byggnadsarbetare var stort på Ringhals och konkurrensen var stor om dem. En del av dem som anställdes var, som det visade sig, inte alltid fullt kvalificerade. Några av dem som anställdes kom till arbetet, fick sitt startbidrag på 750 kr och syntes sedan inte till mer.

– De betongarbetare som jag kom i kontakt med var bra yrkesfolk oavsett var de kom från. Det var lätt att samarbeta med dem och de jobbade bra. Man får tänka på att det var ett utearbete under många gånger svåra väderförhållanden.

Jan tänker tillbaka på förhållandena under byggtiden:

– När jag från där jag bor, ser på Ringhals kan ibland tanken komma hur egentligen det gick till när anläggningen byggdes.

Det är inte svårt att inse att det är byggnadsarbetarna, verkstadsarbetarna och alla andra yrkesarbetare av olika kategorier som har stått för det mesta av allt svett och alla vedermödor.

Heder åt dem!

– Under rasterna låg många av dem på golvet i raststugorna för att ta igen sig. En del av dem låg med trötta ben upp mot väggarna. Det brukar kännas gott. En jämförelse med vad jag, som skiftbefäl, gjorde under min tid på bygget och vad yrkesarbetarna gjorde kan inte göras.

Jan berättar att tiden på bygget var fantastisk för honom. Ringhals räknades som en av norra Europas största byggarbetsplatser och här fick han se sig mätt på allt från stora kranar till allt annat som intresserade honom.

Den som var intresserad av teknik kunde här få sitt lystmäte. Längre stod varje morgon en eller flera långträdare från Halmstad Järnverk med armering i väntan på att bli lossade. Sedan tog horder av armerare och lade in järnen i formar som mängder av snickare hade byggt. Gjutarna tog vid efter dem och i skift efter skift fylldes de med betong.

– På Ringhalsbygget fanns fortfarande den gamla Vattenfallsandan kvar. Visst kunde det gnissla ibland men alla stretade åt samma håll. Organisationen var beprövad från alla byggen i Norrland och fungerade på det hela taget väl.

– Jag blev väl mottagen och kom, trots mina betänkligheter i början, snabbt in i arbetet.

Efter mitten på 70-talet hade byggverksamheten kulminerat och bygget började att permittera personal. Jans fru Lena

såg att driften annonserade efter någon som skulle ansvara för ställningsbyggnadsverksamheten.

– Jag kände mig inte kvalificerad, jag visste inget om ställningar, men sökte ändå. Avdelningen som hade hand om ställningar hette Bygg och Service. Jag fick jobbet och första dagen efter semestern 1977 började jag där.

Hektisk verksamhet

Då var bara ettan och tvåan i drift. Läget på ställningssidan var inte under full kontroll så det första var att patrullera runt i så många rum på blocken som möjligt för att anteckna var det fanns ställningar.

– Ställningsbyggnad var en hektisk och ryckig verksamhet. Det var inte lätt att få antalet ställningsbyggare att stämma med behovet. Man kan med fog säga att många av stationernas rum inte var direkt utformade för att bygga ställningar i.

– Ett sådant utrymme var Wet-Well på ettan. Svårtillgängligt, varmt, fuktigt och krångligt på alla vis. Där har många svettats, säger Jan.

Med tiden blev uppgifterna många. Under de första 15 åren på driften har Jan haft ställningsbyggare, betongarbetare, betongborrare, rörmokare, lampbytare, låssmeder och trädgårdsfolk m.m. Omfattningen av kärnborrning blev under 80-talet mycket stor. Samtidigt kunde man ibland ha tre egna lag plus lika många, minst, inhyrda borrarare.

– Kärnborrningen i betong är ett av de mer riskfyllda arbetena. Vid en borrning i ett valv bakom kontrollrum fyra borrarades en kabel av, den var inte markerad på borritningen. Detta orsakade snabbstopp på blocket: det var mitt under den kallaste perioden på vintern. Dessutom var uppgången efter snabbstoppet problematisk.

– Jag fick 15 000 kr för en idé om hur man kan fånga upp borrkärnor vid borrning i valv utan att behöva stämpa (exempelvis om man inte kan på grund av strålning) under dem.

De många omorganisationernas tid

Omorganiseringar blev allt vanligare och 1994 fick Jan lämna RUB. Nästa avdelning blev RGK som hade byggkonstruktörer och även hand om projektledning av byggprojekt.

– En ny omorganisation gjorde att jag åter blev tvungen att byta

avdelning. Jag blev placerad på RKM där man jobbade med montageledning. Tiden som montageledare var en bra tid trots alla problem och tidspress. Jag hade mycket bra kollegor och vi trivdes tillsammans. Stunderna vid fikabordet var riktiga höjdare och skratten rungade i korridoren.

– Jag tycker att Vattenfall/Ringhals i stort sett har varit en bra arbetsgivare. De ofta förekommande omorganiseringarna har dock varit påfrestande.

– Montageavdelningen blev min sista anhalt på Ringhals. För att använda ett uttryck från Ringhals gjorde jag en s.k. ”standardavställning” vid 65 års ålder 2010. Inga som helst abstinensbesvär infann sig efter pensioneringen. Om jag saknar något från min tid på Ringhals skulle det vara den fantastiska gemenskapen på montageavdelningen.

Han har inte haft några svårigheter med att aklimatisera sig ”här nere” och har heller ingen direkt längtan tillbaka.

– Bua och Västkusten är min slutstation.

100 års arbete på Ringhals

– När jag kom ner till Ringhals byggdes det rätt friskt med bostäder så ganska snart kunde jag flytta in på Bua Syd. Ungefär i skarven mellan bygget och driften 1977 köpte Lena och jag ett av de s.k. Skånehusen i Bua. Vi har tre barn och alla bor i samma trakt.

Jans fru Lena, ingenjör, har jobbat på Ringhals sedan 1973 och dottern Susanna som är högskoleingenjör jobbar också här. Andra dottern Karolina har jobbat på Ringhals i sex år som konsult. Snart har familjen Sandgren sammanlagt arbetat på Ringhals i 100 år.

Jan blev pensionär 2010 och har inte arbetat sedan dess. Ett par gånger har han dock varit inne på området och hälsat på sina arbetskamrater. Han saknar dem och sörjer att det är så svårt att komma in till dem.

För att använda ett uttryck från Ringhals gjorde jag en s.k. ”standardavställning” vid 65 års ålder 2010.

– Men jag är intresserad av mycket och har inga problem med att få tiden som pensionär att gå. Dagstidningarna läses igenom, en promenad per dag vid tjänligt väder och några timmar vid TV och datorn.

– Jag har engagerat mig i infrastrukturfrågor och är med i en grupp som arbetar för att få till stånd en pendeltågsstation i Väröbacka. Ibland skriver jag insändare och då främst om bostadsbristen i Bua samt om aktuella järnvägsfrågor.

– Jag är säker på att Ringhals har en framtid. Nya block kommer att byggas när gamla har tjänat ut. All nödvändig infrastruktur för en fortsatt verksamhet finns på Ringhals.

Foto: Annika Örnborg